

A SZOCIÁLIS SZÖVETKEZETEK SZEREPE A VIDÉKFEJLESZTÉSBEN – ESETTANULMÁNY: A BERGENDÓC SZOCIÁLIS SZÖVETKEZET MŰKÖDÉSÉNEK ÉS EREDMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE

Kis Krisztián – Kovács Helga – Szatmári Gabriella – Tóth Mónika

Absztrakt: A foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek javítása napjaink egyik legnagyobb kihívása a vidéki térségekben. Ennek orvoslásában fontos szerepet tölthetnek be a szociális szövetkezetek, amelyek képesek integrálni a gazdasági, társadalmi és szociokulturális célokat. Működésükkel jelentős mértékben hozzájárulhatnak a foglalkoztatási és szociális problémák enyhítéséhez, a vidéki térségek gazdaságának stabilizálásához, valamint a társadalmi kohézió és társadalmi integráció előmozdításához. Tanulmányunkban a Bergendóc Szociális Szövetkezet működését és eredményeit vizsgáljuk. Esettanulmányunk rámutat arra, hogy a szövetkezet többféle, főként szociális, kulturális, valamint közösségszervező tevékenységet végzett 2013-as megalakulását követően, miközben nem volt képes kialakítani fenntartható működésének gazdasági bázisát. Az üzleti tevékenységből származó eredmények elmaradása, más anyagi források híján, finanszírozhatatlanná tette a működést, aminek következményeként a szövetkezet válságba került, tevékenységeit jórészt szünetelteti, ma inkább csak vegetál.

Abstract: The greatest challenges facing rural areas today are to improve the employment and income opportunities. Remedying this situation, social cooperatives that are able to integrate the economic, societal and socio-cultural goals can play an important role. Their operation can significantly contribute to alleviate employment and social problems, to stabilize the rural economy and to promote social cohesion and social inclusion in rural areas. In our study, we examine the operation and results of the Bergendóc Szociális Szövetkezet (Bergendóc Social Cooperative). Our case study points out that the cooperative implemented various, especially social, cultural and community organizing activities, since its formation in 2013; while it has not been able to develop a sustainable economic basement for its operation. The lack of results from business activities, in the absence of other financial resources, caused financial crisis in the operation and as a consequence of that, the cooperative largely ceased its activities, and actually it just vegetates today.

Kulcsszavak: globalizáció, lokalizáció, szociális szövetkezet, vidékfejlesztés

Keywords: globalization, localization, social cooperative, rural development

1. Bevezetés

Hazánk vidéki térségei az elmúlt évtizedekben jelentős és mélyreható változásokon mentek keresztül, minek során számottevő mértékben alakult át a vidéki terek társadalma és gazdasága, valamint természeti és táji környezete. A változások hatására radikálisan átalakult a vidék hagyományos, évszázados szerepe és alapvetően megváltoztak a város-vidék viszonyok. A vidék átalakulására jellemző, hogy egyes térségek jelentős lakossági és gazdasági szuburbanizációs hatás alá kerültek, és jellemzően prosperálnak, míg más térségekben a periferizálódás, a munkanélküliség, az elszegényedés, az elnéptelenedés, az előregedés jelenségei váltak jellemzővé (Csatári, 2011; Kovács, 2012).

A vidéki térségek fejlődése vagy hanyatlása felfogható úgy, mint a helyi és külső (globális) erők kölcsönhatásának eredménye. Ebben a folyamatban a globális erők generálta megváltozott körülményekre és feltételekre az egyes lokalitások más

válaszokat adnak, a kihívásokra másként reagálnak, illetve alkalmazkodnak, aminek következményeként a vidéki térségek eltérő mintázata, társadalmi és gazdasági karakterisztikája alakul ki (Marini–Mooney, 2006; Terluin, 2003). A globalizáció által fémjelzett társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai változások az élet minden területét érintve egyre intenzívebben és mélyebben hatják át az egész világot, miközben olyan új körülményeket hoznak életre, amelyek jelentős kihívások elé állítják a lokalitásokat, a helyi közösségeket (Kis–Pesti, 2015). A globalizáció előrehaladtával egyre fokozódik a helyi fejlődés külső meghatározottsága, ami miatt felértékelődik a helyi közösségek önszerveződő, cselekvő- és érdekérvényesítő képessége, illetve ezek javításának szükségessége (Kis, 2014). Éppen ezért a társadalom szövetének újraszövése és a helyi közösségi kezdeményezések ösztönzése nélkülözhetetlen. Amint azt G. Fekete (2013) megjegyzi a globalizáció ellensúlyozására a lokalitások gazdasági önszerveződése, önrendelkezése és együttműködése, illetve ennek feltételeként a helyi közösségek újjászerveződése jelentheti a járható utat.

A globalizáció hatására az egyes térségek és települések sok esetben meglehetősen kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek, ami fokozottan érzékelhető a vidéki térségekben, amelyek gazdasági ereje egyre csökken (Czene–Ricz, 2010). A vidékgazdaság elveszítette hagyományos piacait, miközben saját belső piacairól is egyre inkább kiszorul, ami a vidéki térségek gazdaságának hanyatlását okozza (G. Fekete, 2013). Életképes gazdasági bázis nélkül viszont nincs fenntartható vidéki élet. Ezzel összefüggésben elmondható, hogy társadalmilag és gazdaságilag fenntarthatóvá egy vidéki térség csak a népességmegtartó képesség és a jövedelemtermelés fokozásával, a vidéki terek felértékelődésével és élettérként való elfogadásával válhat (Szörényiné Kukorelli, 2005). A vidék népességmegtartó képességét illetően az ott élők foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségei kritikusak, hiszen a vidékgazdaság gyengeségei, a vidéki munkalehetőségek számának csökkenése és az alacsony jövedelmek ösztönzőleg hatnak az elvándorlásra, ami népességcsökkenést és kedvezőtlen demográfiai folyamatokat indukál. Mindez negatív hatással van a vállalkozási aktivitásra és a munkahelyteremtésre, ami további népességcsökkenést és elöregedést eredményez.

Az előbbieket a halmozott körforgás ok-okozati összefüggéseinek megfelelően folytatódnak, felerősítve, tovább rontva a vidék társadalmi és gazdasági helyzetét, amelyek fenntarthatatlan folyamatokat idéznek elő a környezetet illetően is. Ma a vidék helyzetét sok esetben a mélyülő gazdasági, társadalmi és szociális feszültségek jellemzik (Tóth et al., 2009), ahol csökkennek a foglalkoztatási lehetőségek és nő a szociális ellátórendszerre szoruló népesség aránya (Biró et al., 2012)¹. A vidék rendszerváltást követő átalakulására jellemző, hogy vidéki tereink

¹ A vidéki térségek legnagyobb problémájaként azonosítják a foglalkoztatási helyzet hiányosságait a RuralJobs elnevezésű kutatási program résztvevői is. A program keretében az Európai Unió hat országára kiterjedően végeztek kutatást a vidék foglalkoztatási lehetőségeinek javítása érdekében (Pakurár et al., 2012). E tekintetben kiemelendő, hogy a vidékgazdaságtól elválaszthatatlan mezőgazdaság továbbra is fontos szerepet játszik a vidéken élők foglalkoztatásában és jövedelmének biztosításában (Kis, 2006a; Oláh–Pakurár, 2011).

többségükben és általában is leértékelődtek, gazdasági alapjaik megrendültek, eltartó képességük csökkent, társadalmuk hanyatló és romló környezeti állapotok jellemzik (Buday-Sántha, 2009; Csatári, 2011). Ennek megfelelően a hazai vidék nagy része sajnos elmaradott térség, s a példamutatóan sikeresek ma még kisebbségben vannak (Bálint–Juhász, 2005; Kígyóssy–Czene, 2012).

Bálint és Juhász (2005) a sikeres térségek fejlődéstörténetéből azt a következtetést vonták le, hogy a kedvező ökológiai adottságok önmagukban nem elegendők, mindig van egy „kondenzációs mag”, valamilyen helyi kezdeményezés, ami elindítja a folyamatokat. Hasonlóan vélekedik Kassai és Molnár (2016) is, akik szerint a vidéki települések sikerességének egyik kulcstényezője egy olyan aktív „társadalmi mag”, ami a helyi társadalom motorjaként, azáltal tölt be létfontosságú szerepet a fejlődésben, hogy helyi kezdeményezések és együttműködések révén képes szervezni, mobilizálni a helyi társadalmi és gazdasági erőforrásokat. Ehhez kapcsolódóan Bódi és Böhm (2000) felhívják a figyelmet arra, hogy a vállalkozó, innovatív és integratív erők azok, amelyek hozzásegíthetik a településeket, kedvezőtlen földrajzi és természeti adottságaik ellenére is, hogy képesek legyenek olyan folyamatok elindítására és véghezvitelére, amelyek révén sikeresen tudnak reagálni az őket érő kihívásokra.

Az előbbiekkal összhangban, a globalizáció következményeként a lokalitások szerepe megváltozik s a perifériára sodródás elkerülése miatt felértékelődnek a kihívásokra adott innovatív helyi válaszok. Ennek során kulcsfontosságú szereppel bírnak a foglalkoztatási és szociális helyzet javítását célzó kezdeményezések, amihez a szociális gazdaság megfelelő keretet biztosíthat, hiszen annak szervezetei, a társadalmi vállalkozások egyaránt szolgálnak társadalmi és gazdasági célokat, ennél fogva, különösen a hátrányos helyzetű vidéki térségek számára egyfajta kiutat, a felzárkózás esélyét jelenthetik. E tekintetben kiemelendők a szervezetek sajátos típusát megtestesítő szociális szervezetek, mint társadalmi vállalkozások. A szociális szervezetek fontos szerepet tölthetnek be a munkanélküliség és a szegénység csökkentésében, tágabb értelemben a kirekesztettség elleni küzdelemben, hozzájárulva a lokalitások, a vidéki térségek gazdaságának stabilizálásához, továbbá a társadalmi kohézió és a társadalmi integráció előmozdításához; ezáltal a sikeres lokalizáció folyamatához.

A téma (szociális szervezetek vidékfejlesztési szerepe) aktualitását és kutatásának szükségességét a fentebb bemutatott folyamatok és összefüggések szolgáltatják, miközben hazánkban és világviszonylatban is egyre nagyobb figyelem irányul a szociális gazdaságra, illetve a társadalmi vállalkozásokra, ezen belül a szociális szervezetekre mint a foglalkoztatási és szociális problémák kezelésére alkalmas eszközökre. Tanulmányunk célja megismerni és bemutatni a Bergendóc Szociális Szövetkezet működését, annak mozgatórugóit, tevékenységeit, elért eredményeit és az azokat meghatározó tényezőket, összefüggéseket. Ennek során arra keressük a választ, hogy hogyan működik a szociális szövetkezet, milyen tevékenységeket végez, eddigi működése során milyen eredményeket ért el, illetve milyen szerepet tölt be Dóc társadalmi, gazdasági helyzetének és viszonyainak formálásában. Az esettanulmány ismertetését megelőzően fontosnak tartjuk a

szociális szövetkezetekkel kapcsolatos alapvető információk és összefüggések bemutatását.

2. A szociális szövetkezetek jellemzői, működése, szerepe és jelentősége

A globalizáció és a nyomában kibontakozó újkapitalizmus szükségessé teszi a foglalkoztatás növelését, a szolgáltatások elérhetőségének javítását és a versenyképesség fokozását előmozdító új, innovatív, a helyi közösségeket mobilizáló társadalmi formációk kialakulását és elterjedését. Ennek elősegítésében a szociális gazdaság kiépítése reális alternatívaként vehető figyelembe (G. Fekete–Solymári, 2004). A szociális gazdaság koncepciójába tartozónak tekinthetjük az olyan helyi kezdeményezéseket, „amelyek célja a nehezen elhelyezhető emberek integrálása a munka világába, foglalkoztatást, szakmai tudásuk fejlesztését és tanácsadást kínálva számukra” (Frey, 2007: 23). Ezen helyi kezdeményezések további jellemzője, hogy: lokális szinten működnek, a köz- és a piaci szektor között; a magáncégek és állami intézmények által kielégítetlenül hagyott helyi szükségletekre reagálnak; új munkahelyeket teremtenek; jövedelmet generálnak és az a céljuk, hogy idővel önfinanszírozóvá váljanak; a bevételeik között a magánfinanszírozás is bizonyos mértékben megjelenik; célcsoportjukba a tartós munkanélküliek, az elhelyezkedési nehézséggel küzdő pályakezdő fiatalok, a gondozási kötelezettséggel terhelt nők, az idős és fogyatékossgal élő emberek és a szociális beilleszkedési zavarokkal küzdő személyek tartoznak (Frey, 2007).

Sok országban a szociális gazdaság főszereplői a szociális szövetkezetek. Ez nem véletlen, hiszen mint arra Bak és Réti (2013) is rámutatnak, a társadalmi vállalkozások e sajátos formáját adó szervezetek jelentős mértékben hozzájárulhatnak a szegénység és a munkanélküliség csökkentéséhez, továbbá a szociális integrációhoz, összességében a társadalmi és gazdasági² fejlődéshez. Lévén, hogy a szövetkezetek tevékenységük során szorosan kötődnek a lokalitáshoz, a helyi közösségekhez, jól kompenzálhatják a globalizáció hatásait, csökkenthetik annak káros következményeit (Karácsony, 2003). Karácsony Mihály előbbi gondolatát megerősítve, a szociális szövetkezeti törvény bemutatása kapcsán, egy konferencián a szociális szövetkezetről az mondta, hogy az a „globalizációs világ korrekciós mechanizmusa” (Karácsony, 2007 idézi Petheő et al., 2010). A tapasztalatok is azt mutatják, hogy a szociális szövetkezetek a foglalkoztatáspolitikai, a szociális, a regionális, a vidékfejlesztési, valamint az agrár- és környezetvédelmi politika keretei között felmerülő problémák megoldásának, illetve kiegyensúlyozásának egyik alkalmas eszköze jelenthetik. Előbbiek miatt, társadalmi szerepük és gazdasági jelentőségük fokozatosan felértékelődik (Bak–Réti, 2013; Böszörményi, 2007; Hortobágyi, 2011; OFA, 2011).

² Más szervezetekhez és tevékenységekhez hasonlóan, a szociális szövetkezetek helyi gazdaságfejlesztésben betöltött szerepe megítélésének különösen érdekes vetülete a multiplikátorok révén létrejövő gazdasági hatások számbavétele. Ezzel összefüggésben lásd például Kis és Tóth (2016), valamint Székely (2013) munkáját.

A szociális szervezet mint a társadalmi vállalkozások egyike, egyszerre gazdasági társaság, szociális intézmény és civil szervezet (Petheő, 2008); ami képes ötvözni a gazdálkodási funkciót a kulturális, szociális és közösség-szervező funkcióval (Petheő et al., 2010), illetve integrálni a gazdasági, társadalmi és szociokulturális szempontokat (Ritter–Kassai, 2014). Ennek megfelelően a szervezetek e sajátos típusa is üzleti tevékenységet végez, azonban a társadalmi cél az elsődleges, és nincs profitmegosztás a tagok között (G. Fekete, 2014). A szervezetek sajátos szervezeti és működési formájuknak, a gazdálkodásukban megjelenő specialitásaiknak köszönhetően képesek tagjaik részére előnyök biztosítására, a piaci viszonyokkal szembeni védelem nyújtására, illetve olyan szükségleteket is ki tudnak elégíteni, melyekről a gazdaság más szektorai, illetve az állam, a közsféra nem, vagy csak korlátozottan képesek gondoskodni (Böszörményi, 2007). A szociális és egyéb szervezeteket alapvetően az különbözteti meg más társadalmi formációktól, illetve vállalkozásoktól, hogy a szervezeti alapelvek mentén szervezik meg tevékenységüket és működésüket. Ezen alapelvek betartása és érvényre juttatása jelenti a szervezet valódiságának feltételét, ily módon szervesen hozzátartoznak a szervezeti identitás koncepciójához.

Szervezetek Nemzetközi Szövetsége (SZNSZ; ICA: International Co-operative Alliance) 1995-ben Manchesterben megrendezett kongresszusán fogadta el az újragondolt szervezeti identitásról szóló állásfoglalását (The Statement on Co-operative Identity), amely magában foglalja a szervezet fogalmát, a szervezeti mozgalom alapértékeit, és a szervezetek működésének alapelveit. Az SZNSZ állásfoglalása alapján „A szervezet olyan személyek autonóm társulása, akik önkéntesen egyesültek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi és kulturális szükségleteiket és törekvéseiket közös tulajdonú és demokratikusan irányított vállalat útján megvalósítsák.” (ICA, 2015: ii). Annak érdekében, hogy a szervezetek azonos értékrend mentén működjenek, a manchesteri Kongresszus az alábbi alapértékeket nevesítette állásfoglalásában: önségély, személyes felelősség, demokrácia, egyenlőség, méltányosság és szolidaritás; mindemellett hitet tett az olyan hagyományos etikai értékek mellett, mint a becsületesség, nyíltság, társadalmi felelősség és a másokról való gondoskodás. A Manchesterben újrafogalmazott alapelvek szerepe, hogy iránymutatást adjanak az alapértékek gyakorlatba való átültetéséhez. Az alapelvek a következők: (a) az önkéntes és nyitott tagság; (b) a demokratikus tagi ellenőrzés; (c) a tagok gazdasági részvétele; (d) autonómia és függetlenség; (e) oktatás, képzés és tájékoztatás; (f) szervezetek közötti együttműködés; (g) felelősség a közösségért³ (ICA, 2015). A szervezeti identitás, vagyis a nemzetközileg elfogadott alapértékek és alapelvek a szervezés lényegét határozzák meg, amelyek egyben a működésük elvi és gyakorlati normáit jelentik, miközben a szervezeti alapértékek az egyes közösségek, illetve az egész társadalom

³ A „felelősség a közösségért” (új, önálló) elv a szervezeti közösség fenntartását, tartós fejlesztését állítja szembe a globalizáció káros mellékhatásaival (SZÖVKUT, é.n.).

viszonyainak (kapcsolatainak, együttműködésének stb.) minőségét megalapozó erkölcsi normák is (SZÖVKUT, é.n.). Hasonló véleményen van Németh (2010) is, aki szerint a szociális szövetkezetek fenti értékek szerinti gyakorlata hozzájárul a helyi fejlődéshez, az összetartó közösségi és társadalmi működéshez, a társadalmi és gazdasági stabilizációhoz, a sokszínű foglalkoztatás megvalósításához, védelmet ad a kirekesztéssel szemben, és egy formája a szegénység elleni küzdelemnek.

Egyetértve az előbbiekkal fontosnak tartjuk kiemelni a kultúra, illetve a kultúra által meghatározott társadalmi tőke szerepét a települések és térségek fejlődésében, ugyanis a kultúra értékekben és normákban megtestesülő jellemzői alapvetően meghatározzák az emberek gondolkodását (döntéseit) és magatartását (viselkedését), ily módon központi szerepet játszanak a társadalmi folyamatok befolyásolásában és alakításában. A társadalmi tőke egy közösség kultúrájának az emberek közötti kapcsolatokban és együttműködésekben való megjelenése, illetve kifejeződése; az értékek és normák szövetébe ágyazódó különböző relációkkal jellemezhető társadalmi hálózatok olyan erőforrása, amelynek társadalmi és gazdasági konzekvenciái vannak (Kis, 2006b). Az együttműködő és innovatív helyi közösségek, kultúrájuk, tradícióik, identitásuk révén olyan képességekre, „jogosultságokra” tesznek szert, ami által új erőforrásokat fedezhetnek fel, új megoldásokat alakíthatnak ki, amelyek segítségével kitágulnak a lokalizáció lehetőségei, reálissá válik a választás szabadsága, minek következtében javulnak az alkalmazkodás esélyei (Kis–Pesti, 2015). Úgy véljük, hogy a fentebb bemutatott alapvető értékek és alapelvek szinkronban állnak a vidékfejlesztés endogén alapokra támaszkodó, lokalizációra fókuszáló megközelítésével, ennek okán ezen „kulturális erőforrások” tudatosítása, megerősítése és fejlesztése kiemelt jelentőséggel bírnak a gazdasági jólét és társadalmi jóllét növelésében a vidéki térségekben⁴.

Az alapelveket értékelve megállapítható továbbá, hogy azok kifejezik a szövetkezetek kettős természetét, így azok természetesen sajátjai a szociális szövetkezeteknek is (Bak–Réti, 2013). A szövetkezetek duális természetének elgondolása szerint a szövetkezetek egyrészt üzleti vállalkozások, másrészt a tagok társadalmi csoportjai; működésük kulcsjellemzője, hogy a profitmotívum és a tagok gazdasági helyzetének javítása mellett, illetve azzal egyidejűleg a humanisztikus célok is fontos szempontként jelennek meg. Ez a kettősség, a kettős természet a szövetkezetek meghatározó és egyedi jellegzetessége (Puusa et al., 2013). Szabó G. (2005: 82–83) véleménye szerint az SZNSZ manchesteri állásfoglalásában megjelenített szövetkezeti identitás „igen erősen szociális és ideológiai színezetű” (... közgazdasági elemzésre kevésbé alkalmas...), „amely elsősorban a szövetkezetek szociális, kulturális szerepét és jelentőségét emeli ki”. Témánk szempontjából mi ezt kedvezőnek értékeljük, mivel úgy gondoljuk, összhangban a fentiekkel, hogy a helyi közösségek reagáló képességét, alkalmazkodóképességét, azok társadalmi és gazdasági versenyképességét,

⁴ A kultúra vidéki térségek fejlődésében betöltött szerepéről bővebben lásd: Kis K. (2014): Vidékgazdaság, kultúra, lokalizáció: eltérő válaszok és fejlődési differenciák. Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok, 9:(1–2), 9–28.

kohézióját az említett szociokulturális értékek nagymértékben előmozdítják, ezért azok társadalmi gyakorlatba való átültetése mindenképpen kívánatos és támogatandó.

Szabó G. (2005) amellett érvel, hogy a szervezeti identitásnak a definíción és az alapelveken túl magában kell foglalnia a szervezetek alapvető célját és az azok megvalósításához szükséges funkciókat is, ami által pontosabban megközelíthető a szervezetek lényege, jelentősége és hatása. Ebből kifolyólag meg kell különböztetni a szervezet alapvető célját és az eléréshez szükséges funkciókat. Egy markáns jól meghatározott szervezeti identitás esetében a fő cél változatlan, miközben a megvalósításához szükséges funkciók a környezetben zajló folyamatokkal összhangban változhatnak (Szabó G., 2005). A szervezetekről szóló törvény alapján a szociális szervezetek esetében az általános cél: „a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése” (2006. évi X. törvény 14. § (1) bekezdés).

Az, hogy céljaikat a szociális szervezetek miképpen, milyen funkciók, szerepek, illetve tevékenységek révén tudják megvalósítani, több tényező függvénye. Általánosságban elmondható, hogy a szociális szervezetek szerepe, feladata a piaci és közösségi szükségletek kielégítése (G. Fekete–Lipták, 2014). Más megfogalmazásban, a szociális szervezeteknek a helyi kulturális, szociális, gazdasági szükségletek kielégítésére kell alapozniuk (Petheő, 2008), ezek határozzák meg céljaikat, feladataikat, létjogosultságukat. A jól definiált szükségletek alapján alakíthatók ki ugyanis a célok, amelyekből levezethetők a feladatok.

A szociális szervezetek magyarországi típusait, szinkronban a szükségletekkel, Németh (2013) a következőképpen határozta meg:

- Hátrányos helyzetűek foglalkoztatási integrációját biztosító szociális szervezet: kimondottan hátrányos helyzetű munkaerő-piaci csoporthoz tartozó személyek foglalkoztatására létrejött szociális szervezet;
- Helyi közösségi szükségleteket kielégítő szociális szervezet: a piacgazdaság egyéni, globalizált érdekeket képviselő szemléletével szemben, a helyi közösségi érdekeket képviselő, a helyi szükségletekre választ adó szociális szervezet;
- Közösségi vállalkozásként működő szociális szervezet: a szervezeti elveket fontosnak tartó közösség által létrehozott közösségi vállalkozás, amely alternatív gazdasági együttműködésre, alternatív közösségi értékrend szerinti életforma kialakítására épül és a fenntartható fejlődés szempontjait helyezi középpontba.

A vidéki térségek specifikumaira tekintettel, G. Fekete (2014) több olyan sajátos feladatot határozott meg (1. táblázat), amelyek a szociális szervezetek,

mint társadalmi innovációk⁵ és egyben innovátorok, tevékenységi körének részét képezhetik.

1. táblázat: A szociális szövetkezetek lehetséges feladatai a vidéki sajátosságok és társadalmi célok tükrében

Vidéki sajátosság	Társadalmi cél	Sajátos feladat
Alacsony koncentráció	depriváció csökkentése / felzárkózás	alternatív (kisléptékű) szolgáltatási módok bevezetése: oktatás, művelődés, egészségügy, szociális gondoskodás, kommunális szolgáltatások
	területi és társadalmi integráció	együttműködések és integrációk szervezése, belső hálózatok építése, horizontális közlekedés javítása
Természetközelség	egészséges lakókörnyezet biztosítása a jövő generációinak is	környezeti fenntarthatóság erősítése: természetvédelem, tájfenntartás, erdősítés, alternatív energiaforrások használata, hulladékkezelés, lakások felújítása, település-kezelés
	megélhetés biztosítása, önrendelkezés erősítése, fiatalok letelepedése	helyi (természeti és kulturális) erőforrások hasznosítása: tájjellegű élelmiszertermelés, rekreációs lehetőségek bővítése, lakóingatlanok kiajánlása
Lassabb kulturális változások	tudástársadalomhoz kapcsolódás elősegítése	tudáskészlet bővítése: helyi tudás, szaktudás, digitális írástudás fejlesztése (képzések)
	identitás megőrzése, erőforrás-bővítés	kulturális örökség őrzése, hagyományápolás: gyűjtés, bemutatás
	közvetlen részvétel elérése, kapacitásbővítés	jó kormányzás: közösségek erősítése
Centrumoktól való távolság	területi hátrányok mérséklése	város-vidék kapcsolatok erősítése: ingázás segítése, piacok elérése és szervezése, (fizikai, információs, társadalmi) hálózatok építése, jelenlét és reprezentáció a városi, térségi véleményformálásban és döntéshozásban

Forrás: G. Fekete (2014)

A táblázatból kitűnik, hogy a sajátosságok, a szükségletek és a célok függvényében meglehetősen színes feladatkör mentén szervezhetik tevékenységüket a szövetkezetek. Mindez rámutat arra, hogy igen nagyszámú kapcsolódási lehetőség adódik a szociális szövetkezetek működése és a vidéki térségek fejlesztési igényei között.

G. Fekete (2014) rávilágít arra, hogy a társadalmi vállalkozások, köztük a szociális szövetkezetek, a vidék megújításában, a sajátosan vidéki problémák kezelésében fontos szerepet játszhatnak és játszanak ott, ahol már volt idejük kiteljesedni.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a szociális szövetkezetek bár alkalmas eszközei lehetnek a foglalkoztatás javításának, a hátrányos helyzetű csoportok segítésének, illetve a területi egyenlőtlenségek mérséklésének, mégsem csodaszerek. Számos feltétel és körülmény nehezíti sikeres működésüket, hosszú távú fennmaradásukat, melyek közül kiemelkedik a vállalkozási tevékenységből származó bevételstervezési képességük alacsony szintje. Ha ugyanis a gazdasági tevékenység vonatkozásában a szociális szövetkezet nem ér el elegendő eredményt, társadalmi céljai, a működéséhez kapcsolódó alapértékek sem érvényesülnek, illetve nem érvényesülhetnek; ezért a szövetkezet válságba jut, megszűnik. Tehát

⁵ A szociális szövetkezetek önmagukban is társadalmi innovációt jelenthetnek, amennyiben általuk valóban új, az eddig kielégítetlen helyi szükségletek kielégítésére képes szervezet jön létre (G. Fekete, 2014).

ezen társadalmi vállalkozások esetében is szükséges a piaci alkalmazkodás és annak elősegítése, hiszen ennek hiányában meggyengül, ellehetetlenül az elsődleges, társadalmi célok elérésének képessége, ami jelentős kihívás elé állítja magát a szervezetet, mint szervezetet és a helyi közösség tagjait, akiknek a megsegítésére létrejött. Németh László, a Szociális Szervezetek Országos Szövetségének elnöke szerint a szociális szervezetek sikere alapvetően a helyi közösség szolidaritáson alapuló együttműködésétől és a megfelelő piaci rések megtalálásától függ (Németh, 2016).

Az elmúlt öt-tíz év programjainak köszönhetően a szociális szervezetek száma ugrásszerűen megnőtt, bár működő szociális szervezet csak jóval kisebb számban fordul elő. A szervezeti alapelveknek megfelelően működő szervezetek száma pedig ennél is kevesebb (G. Fekete–Lipták, 2014). A számok nyelvén ez azt jelenti, hogy jelenleg mintegy 2 600 szociális szervezet van Magyarországon s ebből mindössze 150, amelyek fenntartható módon működik. További mintegy 350 pályázati pénzek révén tud csak megélni, és körülbelül 2 000-re tehető az alvó vagy a megszűnés határán lévő, illetve a csak egy-egy pályázati lehetőségre létrehozott szervezetek száma. Az előbbi „kategóriákon” kívül 100-150 olyan szociális szervezet is létezik, amelyek gazdasági társaságok átalakulásával azért jöttek létre, hogy az adó- és járulékkedvezményeket igénybe vehessék (Németh, 2016).

3. A kutatási terület lehatárolása, Dóc község rövid bemutatása, a település főbb társadalmi és gazdasági jellemzői

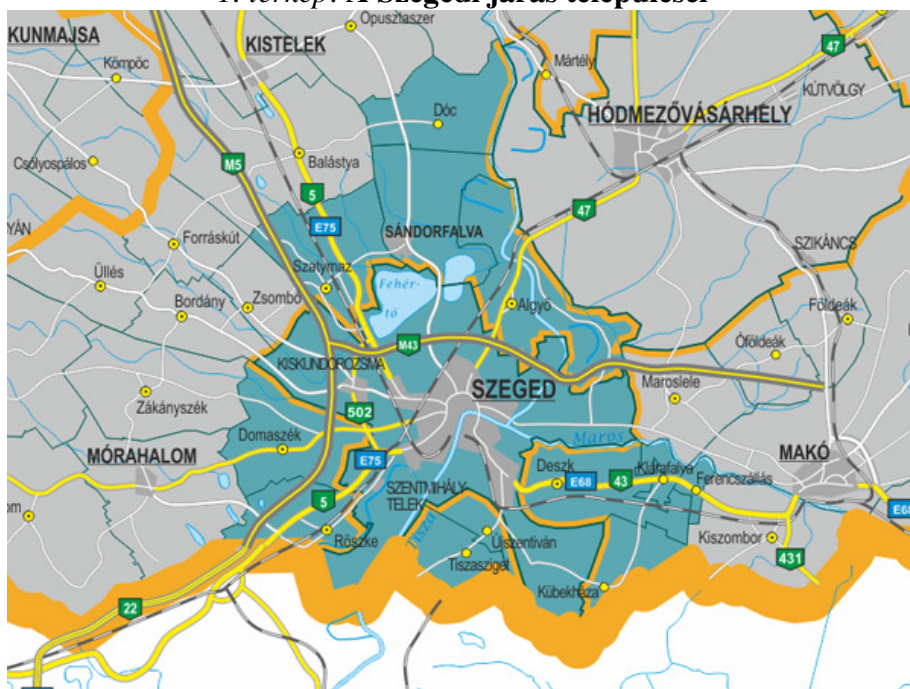
Kutatásunk helyszíne Dóc község, amely a Tisza jobb partján, a Dél-Alföld és Csongrád megye közepső, a Szegedi járás északi részén helyezkedik el (*1. térkép*). A település területe 49,43 km², lakosainak száma 685 fő, népsűrűsége 13,9 fő/km², ami jóval a vidékiség hazai népsűrűségi alapkritériumának számító 120 fő/km²-es népességkoncentrációs határérték alatt van.

A község önálló településként 1952-ben jött létre az egykori Pallavicini urodalom helyén, Ópusztaszer, régi nevén Sövényháza és Sándorfalva települések határterületein. A falut Csongrád megyében egyedüli zsáktelepülésként csak egy irányból, a Szegedet és Csongrádot összekötő 4519. számú közutat keresztező 4524. jelű Balástya–Dóc összekötőúton lehet megközelíteni. A település kiterjedt tanyavilággal rendelkezik, hiszen a külterületen, tanyán élő lakosság aránya 30%, míg a tanyák a település lakásállományának ugyancsak 30%-át teszik ki. Ezen adatok is tükrözik a település tanyás-vidékiek jellegét.

Dóc nem természetes településfejlődés eredményeképpen jött létre. Amint azt Lele Ferenc, a község monográfiájának megírója a településfejlesztő tényezők kapcsán lejegyzí: „Nincs átmenő forgalom, nincs útkereszteződés, nincs vasút, nincs vízi út, nincs ásványkincs, csak az Istenadta föld.” (Lele, 2000: 15). A mai értelemben vett település sohasem létezett a község helyén. A második világháborút követően tervezték meg Dócot, amely 1952. január elsején vált hivatalosan önálló közigazgatással rendelkező községgé. Nevét a terület egykori

bérlő birtokosának és örököseinek családnevéről (Dóczy) kapta. Egy 1488-ban kelt feljegyzésben már Dócz néven szerepel a terület (Lele, 2000).

1. térkép: A Szegedi járás települései

Forrás: <http://www.jaras.info.hu/lap/szegedi-jaras>

Dóc bővelkedik természeti kincsekben. A települést keletről határoló Tisza, az Atkai holtág, a dombon elhelyezkedő falu, és azt körülölelő erdők, a sajátos élővilág és tájkép egyedülállóvá, értékessé, széppé és szerethetővé teszik Dócot, amelynek jelentős része védett terület. Dóc kiváló agroökológiai adottságai remek feltételeket biztosítanak a különféle mezőgazdasági tevékenységekhez. Előbbiek a település címerében is kifejezésre kerülnek (1. kép).

1. kép: Dóc község címere

Forrás: Sulinet, Címertár (é.n.)

A búzakaralások a település fő foglalkozási ágát a mezőgazdaságot jelképezik. A buzogány és a tölgy a terület vizenyős, vízparti egyben tájvédelmi körzet mivoltát hangsúlyozza. Az őz a község határának kétharmadát kitevő erdő legnagyobb rőt vada. A dohánylevelek azoknak az emléket idézik, akik dohánykertészként a (18. században) részesei voltak a török kiűzése utáni újratelepítésnek, s munkájukkal megteremtették az alapját az újjászerveződő településnek. A címer alján látható ezüst szalag a Tiszát szimbolizálja, amely áldás e tájra, de éppen habos ábrázolása annak a nagy (petresi) gátszakadásnak állít emléket, amelynek következtében Szeged városát elmosta 1879-ben az árvíz (Sulinet, é.n.).

A település értékeit két csoportra osztottuk: természet adta, illetve ember alkotta (2. táblázat). A természeti erőforrások alapját a Tisza és a Tisza mentén kialakult egyedi flóra és fauna képezi. Ezen értékek védelme érdekében a település 58%-a védett terület, része a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzetnek. A település másik fontos természeti adottsága a már említett kedvező agroökológiai feltételek, amelyek a mezőgazdasági tevékenységek alapját képezik. Az ember alkotta értékeknél megemlítendő a vallási helyek, a különböző rendezvények, például a település kulturális értékeit, hagyományait bemutató rendezvények, bálók, a Levendula ünnep, falunap, amelyeknek a közösségi és művelődési létesítmények, terek adnak helyet. A rendezvényeken túl a népi kultúra (képzőművészet, költészet) és a sport is színesíti a helyiek életét. Ezek mellett fontos elemek a községet érintő túraútvonalak is, amelyek egyre népszerűbbek és általuk egyre több turista fordul meg a faluban.

2. táblázat: Dóc természet adta és ember alkotta értékei

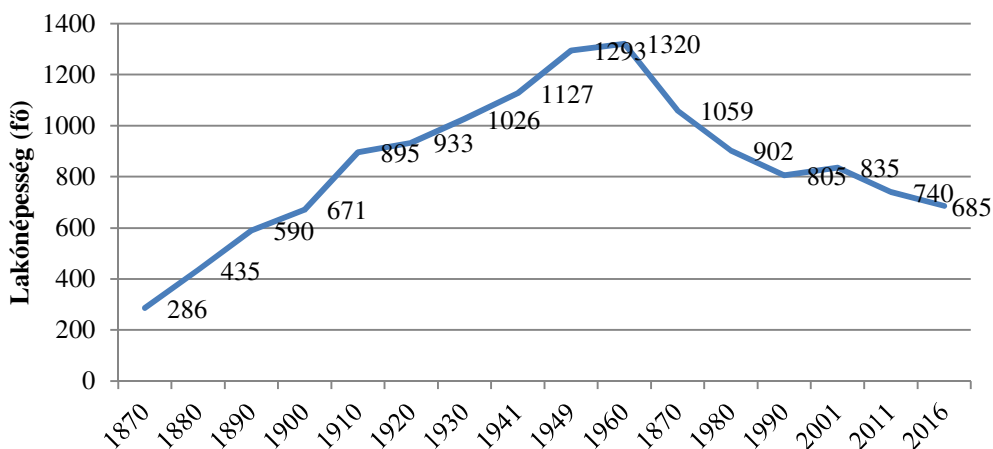
Természeti értékek	Ember alkotta értékek
Növény és állatvilág:	Vallási helyek:
– a Tisza mentén kialakult változatos, egyedi flóra és fauna	– Kisboldogasszony templom
– a települést körülölelő nagy kiterjedésű erdők	Rendezvények:
– őszi daru- és vadlúdvonulás	– sport-, iskola- és óvodabál
– tiszavirágzás	– falunap, majális
Védett területek:	– kenyérszentelés
– Pusztaszeri tájvédelmi körzet része (a település területének 58%-a)	– Levendula ünnep
– Atkai-holtág / horgászparadicsom	Közösségi és művelődési intézmények, létesítmények:
– Petresi Gátszakadás (1879)	– közösségi könyvtár, művelődési ház
– Hétnővér fa	– falu kemencéje, labdarúgó pálya, közcélú játszótér
Kedvező agroökológiai feltételek:	Népi kultúra:
– jó minőségű tiszai öntéstartaj (a település 1/5-én homokos talaj)	– helyi kézműves asszonyok munkái
– kedvező mikroklíma	– helyi költők versei
– öntözési lehetőség	Sportélet:
	– Női és férfi focicsapat → Dóc Községért Egyesület
	Túraútvonalak:
	– Alföldi Kéktúra útvonal halad át a településen
	– Petres-79 Kerékpáros Teljesítménytúra érinti Dócot

Forrás: Saját összeállítás

Dóc község a 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet szerint társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett településnek minősül. Az e kategóriába tartozó településekre jellemző a romló demográfiai és társadalmi helyzet, a lakás- és életkörülmények csökkenő színvonala, a helyi gazdaság és

munkaerőpiac alacsony teljesítménye, továbbá a kedvezőtlen, nem megfelelő infrastrukturális és környezeti állapot. Előbbi hátrányok meglétének egyik indikátora a település népességének csökkenése. A népesség fogyása már a hatvanas évektől jellemzővé vált, amely tendencia az elmúlt években is folytatódott. Ennek eredményeként a településen élők száma mintegy megfelelő az 1960-as állapothoz képest (1. ábra).

1. ábra: Dóc lakónépességének változása 1870 és 2016 között

Forrás: <http://nepesseg.com/csongrad/doc> (é.n.), KSH (2016)

A romló demográfiai viszonyokat mutatja az öregedési index alakulása, ami a település népességének elöregedéséről, csökkenő reprodukciós képességéről ad információt. Az időskorú, 60 év feletti és a fiatal, 14 év alatti népesség arányából számított öregedési mutató változását figyelve megállapítható, hogy tíz év leforgása alatt is nagymértékben romlott a helyzet, hiszen a 2004. évi 111,9%-ról 2014-re 172,2%-ra nőtt a mutató értéke, ami jelzi a falu lakosságának elöregedési folyamatát. A falu lakosainak számát az oda-, illetve bevándorló népesség sem tudta növelni, mivel 2004 és 2014 között 460-an költöztek ideiglenesen vagy állandóan a faluba, viszont 487-en költöztek el onnan, tehát a vizsgált időszak vándorlási egyenlege negatív előjelű. Az elmúlt évek adatai alapján a természetes szaporodás egyenlege néhány év pozitív értékétől eltekintve, általában és összességében is negatív, azaz a halálozások száma rendre felülmúlja a születések számát, ami a népesség természetes fogyását okozza.

A 2011-es népszámlálási adatok alapján a faluban a foglalkoztatottság mértéke 51%-os. A munkaképes korú nők foglalkoztatottsága 47%-os, a férfiaké pedig 54%-os. A foglalkoztatottság alacsony szintje nagymértékben meghatározza az egy lakosra jutó jövedelem nagyságát és ezen keresztül a település népességmegtartó képességét, ami a fogyatkozó népességszám alapján csökkenő mértékű. Ezért a foglalkoztatási helyzet javítása a település jövője szempontjából kardinális probléma. A foglalkoztatottak 43%-a helyben, 57%-a pedig más településen, főként Szegeden dolgozik. A helyben lakó és dolgozó, illetve az eljárók ilyen aránya utal a

helyi gazdaság alacsony foglalkoztatási képességére, hogy a település vállalkozásai, egyéb munkaadói nem tudnak elegendő, az emberek igényeit kielégítő munka- és jövedelemszerzési lehetőséget kínálni. Mindez visszahat a lokális gazdaságra, tovább csökkentve annak teljesítményét. A település gazdasági életében jelentős szerepet játszik a mezőgazdaság, mivel a regisztrált vállalkozások több mint háromnegyede mezőgazdasági tevékenységet folytat. A 2011-es népszámlálási adatokból kiderül, hogy az akkori foglalkoztatottakból, 237 főből a mezőgazdaságban 56-an dolgoztak, ami a foglalkoztatottak 23–24%-a. A jövedelemszerzési lehetőségek mellett a szükségletek kielégítése, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, az életminőség és a népességmegtartó képesség szempontjából fontos az elérhető jövedelmek nagysága is. A településen élő adófizetők aránya 2013-ban 40,72% volt, vagyis 100 állandó lakosra 40 adófizető jutott, szemben a régiós a megyei, illetve a járási 43–44%-kal. Az egy lakosra jutó összes nettó jövedelem a Dél-alföldi régióban mintegy 600 ezer, Csongrád megyében 630 ezer, a Szegedi járásban 720 ezer forint, míg Dócon ez az összeg csupán 427 219 Ft volt 2013-ban.

Az előbb bemutatott információk kétség kívül nem egy prosperáló köz(ös)ség képét mutatják és vetítik előre, de a sok kedvezőtlen és rossz között észre kell venni a jó dolgokat, mint például az itt élők összetartását, a település természeti, táji és kulturális erőforrásait, illetve a mezőgazdaságban rejlő további lehetőségeket. Sok olyan érték van a településen, amelyek helyi gazdasági hasznosítása megfelelő hozzáállással, együttműködéssel és szakértelemmel sikerre vihető. Ahhoz azonban, hogy ténylegesen is erőforrásként funkcionáljanak és a helyi fejlődés részévé váljanak, integrálni kell azokat a helyi erőforrások és az azokra épülő tevékenységek rendszerébe. Végig kell gondolni, hogy ezeket az adottságokat, potenciálokat, mint hasznosítható lehetőségeket hogyan is lehetne a település és annak közössége javára fordítani, hogy Dóc egy jobb és élhetőbb falu lehessen.

4. A kutatás módszere

Primer kutatásunk módszerül az interjúkészítést választottuk, melynek kapcsán a szövetkezet működésének érintettjeit kerestük meg és kértük őket válaszadásra. Ennek során félig strukturált interjúk keretében a szövetkezet vezetői, a mostani és egykori szövetkezeti tagok közül hárman, az egykori foglalkoztatottak és képzésre járók közül ketten, valamint a dóci önkormányzat egy munkatársa voltak segítségünkre. Az interjúkat 2016 nyár végén és ősz elején készítettük. Kérdéseink a szövetkezet létrejöttével, működésével, az elért eredményekkel, sikerekkel és sikertelenségekkel, illetve személyes élményekkel, tapasztalatokkal voltak kapcsolatosak. Kutatásunkat személyes tapasztalatok is segítették. Kovács Helga már a kezdetektől jelen van a szövetkezetben segítőként, aktivistaként. Szatmári Gabriella később csatlakozott, mint önkéntes tag a 2015-ös Levendula ünnepet követően, és azóta is részt vesz a szövetkezet munkájában.

5. A kutatási eredmények és értékelésük

5.1. A Bergendóc Szociális Szövetkezet megalakulása

A Bergendóc Szociális Szövetkezet 2013. április 15-én kezdte meg működését, 9 alapító taggal, köztük a Dóci Önkormányzattal. Célja egy olyan stabilan és önfenntartóan működő szociális szövetkezet létrehozása volt, mely biztos helyi munkahelyeket teremt, és lehetővé teszi a környék gazdasági-társadalmi tevékenységeinek összehangolását. Bergendócia egy fantáziánév, mely a meséből született, Pusztaszer, Ópusztaszer és Dóc összekapcsolásáról szól. Tevékenységét a szövetkezet két településen folytatja, Dócon, illetve a Dóctól 19 km-re fekvő Pusztaszeren. Dócon a hagyományőrző kert, valamint a levendula ültetvények jelentik a szövetkezet működésének főbb helyszíneit, Pusztaszeren pedig a Pusztabíró háza.

Megalakulását követően a szövetkezet pályázatot nyújtott be a Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében kiírt „Szociális gazdaság fejlesztése a konvergencia régiókban” elnevezésű pályázati kiírásra. A pályázat nyert és a TÁMOP-2-4.3.D.2-13/1-2013-0002 számú „Dóc-PONT – helyi értékek összefogása a Bergendóc Szociális Szövetkezetben” című projekt támogatásával kezdte meg működését a szövetkezet. A projekt legfőbb elgondolása olyan turisztikai fejlesztések és tevékenységek végrehajtása volt, amely a település és környéke hátrányos helyzetű lakosságának életfeltételeit, megélhetését kívánta javítani, segíteni. Ehhez kapcsolódó tervezett tevékenységek: 12 fő foglalkoztatása és képzése, vágópont kialakítása helyi termékek feldolgozására, pihenő és bemutatóhely létrehozása turisták részére, továbbá helyben készült termékek népszerűsítése és értékesítése.

5.2. A szociális szövetkezet tevékenységeinek rövid bemutatása

A Bergendóc Szociális Szövetkezet programjainak Dóc, illetve Pusztaszer ad helyet. A meseestek, a hangfürdők, a falusi disznóvágások, rendezvények, illetve a Levendula ünnep remek kikapcsolódási lehetőségen kívül még lehetőséget ad a társas kapcsolatok építésére is. A programok célja a hagyományőrzés mellett a helyi értékek megismerése, illetve azok fenntartása, valamint a közösségfejlesztés.

Pusztaszeren a szövetkezet önerőből és adományokból felújította és berendezte az Árpád-halom lábánál, illetve a halom tetején álló Hétvezér emlékmű tőszomszédságában található Pusztabíró házát. A háznál már több hagyományos disznóvágást is szerveztek, ahol kizárólag helyi termékeket használnak fel. A résztvevők jó hangulatban, kedélyesen tölthetik el idejüket, segíthetnek, részt vehetnek a feldolgozásban vagy csak lelkes szemlélőként követhetik nyomon a folyamatokat. Ezen rendezvények remek alkalmat adnak arra, hogy a résztvevők egymást megismerhessék, illetve új barátságok születhessenek. A Pusztabíró háza vendégházként is funkcionál sátorhellyel és jurttal, így lehetőség adódik arra, hogy nagyobb létszámú csoportoknak (pl. gyermektáboroztatáskor) is szállást biztosítsanak. A szállást hirdetik a szallas.hu weboldalon is, ahol az értékelésnél 8,6 pontot kapott, vagyis az eddigi vendégek alapvetően elégedettek a

szálláshellyel, amit a szöveges értékelés is alátámaszt. A vendégeknek lehetősége van igénybe venni a jurtákat, illetve szénaszállásokat, megtekinthetik a hagyományos kiskertetet, a szomszédos biotanyán bepillantást nyerhetnek az ökotudáskodás alapjaiba. A szállás az Ópusztaszeri Történelmi Emlékparktól mindössze 10 kilométerre van, ahol a ház vendégei 10% kedvezményre jogosultak a belépőjegy árából.

A szövetkezet fő attrakciója a 2015.06.27-én, illetve a 2016.06.25-én megrendezett első és második Levendula ünnep. A rendezvény résztvevői a levendulaszüret keretében megismerkedhettek a levendulaszörp készítésének és a levendulaolaj lepárlásának folyamatával, a gyerekek nemezelés, levendulabuzogány- és sárkánykészítés közben bontakoztathatták ki kreativitásukat. Az ünnep teret biztosított a helyi és környékbeli kézműveseknek, hogy termékeiket bemutathassák, és azokat értékesítsék. A rendezvény fő célja a hagyományörzés, valamint a levendula és az abból készült termékek megismertetése mellett, hogy fórumot teremtsen a helybeliek találkozásához, és hogy a máshonnan érkezőknek alkalmat adjon a falu és annak értékei megismerésére.

További programok közül említést érdemel a szilva ünnep, a vetőmag börze, az amarántarítás és az őszbúcsúztató hagyományörző napok. További tevékenységként említhető a helyi gyógynövények (kamilla, csipkebogyó, bodza) összegyűjtése, amelyekből különböző termékeket (tea, szörp, szappan, lekvár) állítottak elő. Kezdetben a szövetkezet helyi termelőktől vásárolt fel tejet, amiből különböző ízesítésű kézműves sajtokat állítottak elő, azonban ez a kezdeményezés tényleges piac hiányában abbamaradt. A szövetkezet tevékenységéhez köthető, hogy a korábban hosszú ideig működött asszonykórus mintájára, a helybéli időseket összefogva megalakult a „Dalos Pacsirták” énekkar. Sajnos a résztvevők számának és aktivitásának visszaesése okán a kórus ma már nem működik. Kiegészítésként elmondható, hogy 2013-ban, a nagy belvíz idején a szövetkezet tagjainak aktív részvételével, továbbá önkéntesek toborzásával szerepet vállalt a faluhoz tartozó tanyák helyreállításában, illetve az azt célzó munkák szervezésében.

A szövetkezet 2014 óta szervezett a résztvevők számára ingyenes gyermektáborokat, amelyek célja a fiatalok nyári elhelyezésének segítése volt, megismertette a gyerekeket a hagyományos (paraszi) gazdálkodással és kultúrával. Lovas és kézműves programokon vehettek részt, kirándulhattak és élvezhették a táborok, illetve a falu sajátos hangulatát. A kezdeményezés források híján jelenleg szünetel. Pusztaszer helyet biztosított ökotáborok megrendezésére, melyeken egyénileg és családosan is részt vehettek az érdeklődők. A táborok célja, hogy ráirányítsa a résztvevők figyelmét az ökotudatosságra és a helyi természeti értékek fontosságára.

Dócon egy hagyományörző kert (tankert) kialakításával sikerült a gyermekeknek is megmutatni, hogy a munka lehet élvezhető, jóleső tevékenység, amely összekovacsolja az embereket és sikerélményt ad. A kert kialakításával a gyermekeket megtanították a hagyományos háztáji kertek kialakítására, a növények felismerésére és arra, hogy mit is jelent, ha saját maguknak termelnek élelmiszereket. A Hagyományörző kert mellé pedig fedett pihenőt építettek, ahova a megfáradt idősök, biciklitúrások, vagy bárki beülhet egy picit megpihenni. Továbbá két jurta került megvásárlásra, amelyeket egyrészt rendezvények helyszínéül, másrészt szálláshelyként is hasznosítanak.

5.3. Pénzügyi háttér, pénzügyi fenntarthatóság

A Bergendóc Szociális Szövetkezet a TÁMOP pénzügyi támogatásának segítségével kezdte meg működését 2013-ban. A támogatási konstrukció keretében igényelt támogatás 49 688 560 forint volt. Ebből az összegből került finanszírozásra a program előkészítése, megvalósíthatóságának tanulmánya is. A célcsoport tagok képzése, 12 hónapon keresztül foglalkoztatása, és az ehhez szükséges eszközök megvásárlása, továbbá a turisztikai fejlesztéshez szükséges ház bérlése, a túraútvonalon lévő pihenő kialakítására is sor került a pályázati pénzből. A rendezvények szervezésének díja, az irodai munkához szükséges eszközök, piackutatás és az értékesítési csatornák feltárása, valamint a marketingstratégia kidolgozása szintén a pályázati forrásból lett finanszírozva.

A szövetkezet jegyzett tőkéje 112 ezer Ft, ami a tagok alakuláskori befizetéseiből tevődik össze. A kilenc tag közül Dóc Község Önkormányzata jegyezte a legnagyobb összegű befizetést a maga 30 ezer forintos hozzájárulásával. A szövetkezet működését pénzügyi oldalról, azaz a bevételek és a kiadások felől közelítve elmondható, hogy a működés első két évében, 2013-ban és 2014-ben nem keletkeztek bevételek, miközben a projekt végrehajtásával, illetve a pályázati forrás felhasználásával összefüggésben felmerültek annak költségei. Bevételeket először 2015-ben realizált a szövetkezet 334 ezer forint értékben. A pályázati források (lásd egyéb bevételek) felhasználásának döntő része 2014–2015-ös években valósult meg, nagyrészt személyi jellegű ráfordítások, kisebb részt anyagjellegű ráfordítások formájában (3. táblázat).

3. táblázat: A Bergendóc Szociális Szövetkezet üzemi (üzleti) eredményét meghatározó tételek (ezer Ft) a 2014–2015-ös években

Megnevezés	2014	2015
Értékesítés nettó árbevétele	–	334
Egyéb bevételek (pályázati támogatás)	16 652	30 462
Anyagjellegű ráfordítások	4 991	13 121
Személyi jellegű ráfordítások	9 708	21 189
Értékcsökkenési leírás	76	220
Egyéb ráfordítások	21	111

Forrás: A Bergendóc Szociális Szövetkezet pénzügyi beszámolóí (e-beszamolo.im.gov.hu)

A fentiek alapján elmondható, hogy a szervezet saját bevételei (értékesítés nettó árbevétele), amelyek a szállásadásból és az egyes rendezvényeken befolyó pénzüsszegekből, termékértékesítésből adódnak, meglehetősen alacsony szintűek, mintegy 300 ezer Ft-os nagyságrendet képviselnek, ami nem teszi lehetővé munkavállalók alkalmazását, hiszen a 2015-ös adatok (személyi jellegű ráfordítások, statisztikai átlaglétszám) alapján kalkulálva, az mindössze egy munkavállaló kéthavi fizetését biztosítaná. Meg kell jegyeznünk, hogy a szervezet a pályázatában 12 fő foglalkoztatását vállalta a projekt idejére, ami a 2015-ös projektzárást követően már nem kötelezettsége, de a számok alapján nem is lenne lehetséges. Ennek függvényében a szervezet ma inkább működik civil szervezetként, mint szociális vállalkozásként. A szállásadáson kívül valós gazdasági tevékenységet nem végez, bevételei ad hoc jellegűek, a rendezvényekhez, illetve a szezonális jegyeit magánviselő szállásadásból (Pusztabíró háza) tevődnek össze. A szervezet 2015-ös mérleg szerinti eredménye csaknem négymillió forint mínusz, ami alapvetően megkérdőjelezi a szervezet működésének pénzügyi fenntarthatóságát.

5.4. A szervezet által megvalósított tevékenységek és elért eredmények értékelése

A szervezet eddigi működése alatt elért eredményeket két szempont alapján rendszereztük. Az egyik szempont az eredmények tárgyiasultsága volt, a másik szempontot a nem realizált célok és a nem fenntartott tevékenységek képezték.

Az eredmények első szempont szerinti értékelése kapcsán további két kategóriát alakítottunk ki: (1) kézzelfogható, materiális (tapintható), illetve (2) eszmei, immateriális (nem megfogható) (4. táblázat). A szervezet működése során elért eredmények a pályázat ideje alatt, 2013 és 2015 között valósultak meg. Ezek egy része azóta is létezik, míg vannak olyanok, amelyeket a pályázat lejártával nem tudtak fenntartani (erről később lesz szó).

4. táblázat: A szervezet által elért eredmények

Kézzelfogható (tapintható, materiális)	Eszmei (immateriális, nem megfogható)
<ul style="list-style-type: none"> – Pihenőhely kialakítása az Alföldi Kék Túraútvonal mentén – Pusztabíró házána felújítása és működtetése – Jurták megvásárlása és hasznosítása (szállás, kiállítás installáció, foglalkozások helyszíne) – Levendulakert kialakítása – Tankert kialakítása 	<ul style="list-style-type: none"> – Marketing tevékenység – Helyi értékek részbeni feltérképezése (természeti erőforrások egy része) – Rendezvények (Levendula ünnep) – Együttműködés (Pusztaszeri önkormányzattal) – Közösségek kialakítása
<p>Pozitív hatások: tudás megosztása, hazai fajták megőrzése, közös munka és gondolkodás, hagyományörzés, összefogás, jó gyakorlatok, közösség dinamizáló rendezvények és programok, új ötletek, közösséghez tartozás</p>	

Forrás: Saját összeállítás

A helyi és környékbeli turisztikai fejlesztésekhez járult hozzá a pihenőhely kialakítása, a Pusztabíró házának szálláshelyként való működtetése, valamint a jurta megvásárlása. A tankert mellett egy fedett pihenőhely kialakítására került sor, amely kapcsolódik a községen áthaladó Alföldi Kék Túraútvonalhoz, ami hazánk második leghosszabb gyalogos turistaútja. A szálláshelyként működtetett Pusztabíró házát, amit Pusztaszer legrégebbi házaként tartanak számon, 2015-ös átadása óta mintegy félszáz belföldi és külföldi vendég vette igénybe. Emellett számos programnak adott és ad helyet a mai napig. Az itt megrendezett programok (látvány disznóvágások, hangfürdők, meseestek, gyerektáborok) sok esetben számos vendéget vonzanak, illetve vonzottak. Az idelátogatók a természet közelében, csendes helyen tudnak megszállni, megpihenni. A foglalásokra, illetve az igénybevételre jellemző a szezonális, ennek megfelelően azok inkább a nyári időszakokra tehetőek. Már vannak visszajáró vendégek is, és olyanok is, akik évekre előre rendelkeznek foglalással.

A realizált célok közé sorolhatjuk a létrejött levendula kertet, amely körülbelül 750 négyzetméter kiterjedésű levendula ültetvényt foglal magában. Az idei levendulavirágzás alatt (a második levendulaünneptől kezdődően, azaz 2016. június 25-től a virágzás végéig) 30–40 fő látogató érkezett a faluba, hogy megtekintse a kertet, valamint szüreteljen a virágokból. Továbbá a levendula és a túrázás szerelmeseinek úgynevezett levendula túraútvonalat alakítottak ki két közeli levendulással együttműködve, Dóc és Balástya között. 2014-ben hozták létre a tankertet, amellyel a konyhakerti növények és azok termesztésének bemutatását tették lehetővé a falu apraja-nagyja számára. Termesztettek itt például paprikát, paradicsomot, uborkát, kukoricát, tököt, babot és több más növényt. A tankertnek köszönhetően a falu érdeklődő lakosai együtt, közösen veteményezhettek, gondozhatták és takaríthatták be az általuk termelt növényeket, amelyeket a betakarítást követően szétosztottak egymás között. Mindezek mellett a résztvevők nemcsak friss növényekre és terményekre, hanem szakmai tudásra és egymástól megtanult tapasztalatokra is szert tehetek. Eddig nem ismert, vagy csak nem használt növénytermesztési módokat is igyekeztek megismerni és megismertetni, továbbá kipróbálni és bemutatni a tankertben. Ilyen kísérletnek tekinthető például a szalma alkalmazása a gyom- és fagykár megelőzése érdekében. Ehhez kapcsolódóan 2015. február 7-én „Magvas nap”-ot tartottak a művelődési házban. Saját termelésű magokat (virág és zöltség) lehetett vinni és cserélni egymás között. A rendezvény célja az emberi kapcsolatok építése a cseréken, cserekapcsolatokon keresztül, a jól bevált hazai fajták továbbadása, megismertetése és megőrzése, valamint a kertészkedés kapcsán a családok kiadásainak csökkentése és egészséges ételekhez való hozzájuttatása. Az eseményen előadásokat is hallgathattak az érdeklődők a kertészkedés fortélyairól, valamint konyhakert szépségverseny került kihirdetésre. Sikertörténetként elmondható, hogy az emberek nagy lelkesedéssel művelték és csinosították kertjüket. Örültek annak, hogy valaki érdeklődik és elismeri a munkájukat.

Nem tárgyiasult eredményként vehetjük figyelembe a szövetkezet által végzett marketing tevékenységet. Ennek keretében létrehoztak egy weboldalt (<http://bergendoc.hu/>), ahol az érdeklődők olvashatnak a szociális szövetkezetéről, annak működéséről, tevékenységéről (falusi turizmus, programok), a projektről. E mellett Facebook profilt (<https://hu-hu.facebook.com/bergendoc/>) is kialakítottak, ahol megtalálhatók az egyes programok felhívásai, rövid leírásai, továbbá a programokon készült képek is megtekinthetők. A Szeged–Csongád és a Balástya–Dóc közötti utak kereszteződésében pedig Bergendócia tájékoztató tábla került kihelyezésre, ami alapvető információkat tartalmaz a szövetkezetéről, annak tevékenységeiről, rendezvényeiről és a faluról, Dócról. Marketing szempontból fontos megemlítenünk a különböző fesztiválokra való kitelepülést is, mint pl. a Kisteleki Sajt és Gasztronómiai Fesztivált, ahova idén is meghívást kapott a szövetkezet. A helyi értékek feltérképezése sajnos csak részben valósult meg, a természeti értékekre terjedt ki. Ez azért aggályos, mert az értékek erőforrássá válási folyamatának első lépcsője azok felkutatása, összegyűjtése és rendszerezése, azaz a valorizáció. A valorizációt az erőforrások mobilizálása, illetve aktivizálása kell, hogy kövesse, ami az adott érték hasznosításához, valamely társadalmi igény(ek) kielégítéséhez kapcsolódik. Ennek során a kulcskérdés az, hogy hogyan vonhatók be ezek az értékek a társadalmi és gazdasági folyamatokba, így például a helyi termelés és fogyasztás rendszerébe. E tekintetben több összefüggés lehet meghatározó, de a szereplők, a közösség együttműködése és a kommunikáció (marketing) kiemelt jelentőséggel bírnak (Kis–Pesti, 2015).

A Levendula ünnep eddig két alkalommal került megrendezésre 2015 és 2016 júniusában. Ezen ünnepeken lovas kocsizásra, előadók és mesemondók meghallgatására, valamint levendulabuzogány készítésére, nemezelésre és illóolaj lepárlásra volt lehetősége a levendulakertbe látogatóknak. Az együttműködések és a közösségfejlesztés fontos szerepet játszik a szövetkezet működésében, azonban itt is vannak tartalékok. A működés során kialakult egy kisközösség, ami támogatja a szövetkezetet, akár kétkezi munkával, adományokkal, vagy éppen a rendezvényeken való részvétellel. Segítenek felhívni a figyelmet az összefogás erejére, a közösségépítés fontosságára. Az egykori foglalkoztatottak pozitív élménye is a közösséghez, a csapatban végzett munkához kapcsolódik alapvetően. A szövetkezet jó kapcsolatot ápol a pusztaszeri önkormányzattal, amely segíti annak ottani működését, bevonja programjaiba. Ezzel szemben a dóci önkormányzattal való kapcsolatra az esetlegesség, illetőleg a feszült viszony a jellemző.

Előbb bemutatott tevékenységek és eredmények hozzájárultak a tudás megosztásához, a közös munkához és gondolkodáshoz, a hagyományörzéshez, az összefogáshoz, a jó gyakorlatok kialakításához és terjesztéséhez, valamint a közösséghez tartozás érzésének erősítéséhez.

A nem realizált célok számbavétele kapcsán megállapítható, hogy azok lényegében a szövetkezet működésének gazdasági, gazdálkodási funkciójához tartoznak. Ez azt jelenti, hogy a szövetkezet nem tudta kialakítani azt az életképes gazdasági struktúrát, a tevékenységek olyan rendszerét, ami biztosíthatta volna a

működés fenntarthatóságát. Ez átvezet a nem fenntartott tevékenységekhez, hiszen az üzleti tevékenységből származó eredmények elmaradása, más anyagi források híján, finanszírozhatatlanná teszi a működést, ami szükségszerűen vezet bizonyos, elsősorban a veszteséges, ráfizetéses, tevékenységek szűkítéséhez (5. táblázat).

5. táblázat: A szövetkezet által nem realizált célok és nem fenntartott tevékenységek

Nem realizált, nem megvalósított célok	Nem fenntartott tevékenységek
<ul style="list-style-type: none"> – Vágópont kialakítása – Értékesítési csatornák kialakítása – Együttműködés a dóci önkormányzattal és helyi intézményekkel – Stabil és önfenntartó működés 	<ul style="list-style-type: none"> – Tankert művelése, gondozása – Bizonyos rendezvények megtartása (pl. meseestek) – Gyermektáboroztatás – Termékek előállítása és értékesítése – Foglalkoztatás, képzés
<p>Sikertelenség okai: nem megfelelő kommunikáció, jogi akadályok, időhiány, nem megfelelő tervezés és előkészítés, személyes konfliktusok, nem megfelelő kapcsolattartás, hiányos piackutatás és menedzsment ismeretek, további motiváció hiánya</p>	

Forrás: Sajat összeállítás

A pályázatban tervezett vágópont kialakítása, engedélyeztetése nem valósult meg. Az erre vonatkozó jogszabályok időközben megváltoztak, valamint a tervezése sem volt jól előkészítve. A helyiek és környékbeliek igényei, a lehetőségek felmérése, a körültekintő piackutatás elmaradt. Jelenleg az egyetlen eladási lehetőséget egy-egy rendezvény jelenti. A szövetkezet pénzügyileg fenntarthatatlan működésének egyik legfőbb oka, hogy nem tudtak kialakítani olyan értékesítési csatornát, csatornákat, ami biztosíthatná a termékek piaci elhelyezését. Ennek orvoslása feltételezi a megfelelő tervezést, piackutatást, termék- és piacfejlesztést, kommunikációt, illetve az aktívabb marketingtevékenységet.

A dóci önkormányzat és a szövetkezet együttműködése kapcsán elmondható, hogy kezdetben az önkormányzat aktívan közreműködött a szövetkezet megalakulásában és működésében: támogató nyilatkozatot adott a pályázathoz, tagságot vállalt a szövetkezetben, eszközöket, helyszínt és erkölcsi támogatást nyújtott a szövetkezet részére. Később azonban egyre inkább kihátrált a szövetkezet támogatásától, és annak tevékenységeiben való aktív szerepvállalástól, amelynek hátterében a bizalmatlanság és személyes okok húzódnak meg. Probléma merült fel a helyi általános iskolával való kapcsolatfelvétel során is. A szövetkezet együttműködést szeretett volna kialakítani, mely lehetővé tette volna a tankert közös gondozását, valamint a gyermektáborok együttes működtetését. Azonban a pedagógusok nem igazán voltak nyitottak a szövetkezet képviselőjének hozzáállására. Ő ugyanis nem lehetőséget kínált a közös munkára, hanem konkrét feladatokkal kereste fel a tanárokat, hogy mit és hogyan kellene csinálniuk a jövőben. A kooperáció végül nem valósult meg. Fentebb már szoltunk a szövetkezet gazdasági tevékenységeinek és eredményeinek a kudarcáról, amelynek következményeként nem valósult meg a stabil és kiszámítható működés. Ennek

folyományaként különböző tevékenységek csak addig voltak megvalósíthatók, illetve fenntarthatók, amíg tartott a pályázati pénz.

Források nélkül és a kezdeti lelkesedés visszaesését követően a tankert közös művelése meghiúsult. Ma a kert jobbra elhanyagolt. Több korábbi rendezvény, valamint az ingyenes gyermektáborok megszervezése is elmaradt. 12 fő hátrányos helyzetű munkavállaló foglalkoztatása és képzése fontos része volt a pályázatnak, azonban annak lejárta után a foglalkoztatás véget ért, hiszen nem volt forrás ennek fenntartására, illetve az ezzel kapcsolatos kötelezettség is megszűnt. Mindez azt jelenti, hogy a szervezet nem tudott valós, fenntartható munkahelyeket teremteni a helyi közösség számára. A képzések, illetve az ott szerzett ismeretek sem bizonyultak piacképesnek, hiszen senki nem tudott a megszerzett tudással elhelyezkedni. Aranykalászos gazda, húsipari termékgyártó, vendéglátás szervező, panziós falusi vendéglátó, lovas túravezető, tartósító ipari termékgyártó, vadász és vadtenyésztő képzések közül lehetett választani, amelyek a szervezet tevékenységéhez igazodtak volna. Azonban a tervezett képzések közül csak néhány indult, valamint idővel a beiskolázni kívánt emberek egy része is feladta és abbahagyta az iskolát. A pályázatot követően, források hiányában próbáltak más megoldást találni a vezetők a foglalkoztatás részbeni fenntartására, ezért a körzeti munkaügyi központot és a helyi önkormányzatot is megkeresték, de ezek nem vezettek sikerre. Bevételek és pályázati források hiányában megszűnt a foglalkoztatás és ezzel a helyi termékek előállítás is meghiúsult.

Amint tehát a szervezet külső finanszírozása befejeződött, felszínre kerültek a piaci alkalmazkodás problémái. A szervezet pénzügyi-gazdasági ellehetetlenülése a társadalmi és szociokulturális tevékenységeit is visszavetette, illetve megszüntette; ezzel a Bergendóc Szociális Szövetkezet válságba jutott.

6. A kutatás következtetései

Az esettanulmányból kiderül, hogy a Bergendóc Szociális Szövetkezet többféle tevékenységet végzett a megalakulását követő néhány évben. Ezek között megtalálhatók a gazdasági, szociális, valamint a kulturális és közösség-szervező tevékenységek. Sajnos az is világossá vált, hogy a szervezet válságba jutott, amelynek alapvető oka, hogy nem volt képes kialakítani a tevékenységek olyan rendszerét, ami biztosíthatta volna működésének fenntartható vitelét. Ennek eredményeként ma a szervezet vegetál, tevékenységeit jórészt szünetelteti, ezáltal a településen betöltött társadalmi, gazdasági és szociokulturális szerepe megszűnt, illetve kérdésessé vált. Kár érte! Felmerül ugyanakkor a kérdés: hogyan jutott ide a szervezet, mi okozta a kezdeményezés kudarcát?

A következőkben a szervezet alapítás és működtetés sikerkritériumait (jó alapötlet és konkrét célok, tervezés, közösség-szervezés, megfelelő menedzsment és a motiváció fenntartása (Nagyné Varga-Soltész, 2015)) alapul véve röviden áttekintjük a sikertelenség okait. Előbbiek tükrében az alábbi megállapítások tehetők.

Először is vizsgáljuk meg az ötletet, az elképzelést, amire a szövetkezetet létrehozták. Fontos leszögeznünk, hogy előremutató, életképes ötletre minden szervezetnek szüksége van, e nélkül nincsen sem üzlet, sem pedig társadalmi szerepvállalás, pláne a kettő együtt. Egy jónak tűnő, jól hangzó ötlet még nem jelenti azt, hogy társadalmi vállalkozást lehet rá alapítani, és hogy az sikeres lesz. Az alapvető kérdés, hogy milyen szükségletek, milyen igények kielégítésére törekszik a szövetkezet. Ezek tudatában határozható meg az alapvető cél, amelynek tényleges szükségleteket kell kielégítenie, megvalósíthatónak és eredményesnek kell lennie, azaz termeljen nyereséget és érjen el pozitív társadalmi változásokat. Úgy véljük, hogy a szövetkezet alapötlete nem volt megfelelően átgondolva és kimunkálva. A szociálisan rászoruló helyzetének javítása, munkahelyek teremtése, stb. még nem elegendő egy szociális vállalkozás alapításához, hiszen az túl általános ahhoz, hogy meghatározhatóak legyenek a tevékenységek, azok tartalma, amire a vállalkozás építhető. Nagyon fontos, hogy olyan elképzelésre van szükség, lévén vállalkozásról van szó, ami piaci igények kielégítésére törekszik és arra van fizetőképes kereslet, mindemellett rendelkezésre állnak a szükséges erőforrások: munkaerő, menedzsment, közösség, támogatók (pl. önkormányzat, vállalkozások és civilek), pénzeszközök.

A következő vizsgált pont a tervezés. Sajnos a szövetkezet nem rendelkezett üzleti tervvel, ami azt jelenti, hogy a létrehozók nem gondolták át az üzleti koncepciót, hogy mit fognak termelni, milyen szolgáltatásokat fognak nyújtani és ezt hogyan akarják megvalósítani, illetve ezek bevételeit és költségeit sem mérlegelték, inkább csak a megérzéseikre és szándékaikra apelláltak. A kiszámíthatatlanság, a bevételek nehéz tervezhetősége stb. még inkább a tervezés mellett szóló érvek. Pályázati forrásból készült ugyan megvalósíthatósági tanulmány, de ez nem szolgálta az eredményes működést.

A közösségszervezés terén jól indult a szövetkezet alapítása és kezdeti működése. Akadtak, ha nem is oly sokan, elkötelezett tagok, a helyi lakosság egy része támogatta a szövetkezet megalakulását, amelyben a település önkormányzata is részt vállalt, ezzel is elősegítve a község fejlődését. Később e téren kedvezőtlen változások következtek be. Cserélődött a tagság, a foglalkoztatás és a képzések megszervezése és lebonyolítása során feszültségek keletkeztek, nehézségek léptek fel az önkormányzattal és az általános iskolával való együttműködésben, a lakossági támogatás és érdeklődés is visszaesett. A működés közben felmerült konfliktusok és problémák ellenére mégis azt mondhatjuk, hogy a szövetkezet a közösségszervezés terén ért el leginkább sikereket. A Dócon lakók közösségében mozgásokat indított el. Működésével hozzájárult a falu életének színesítéséhez, a rendezvények és a különböző programok, megmozdulások találkozási, kikapcsolódási lehetőséget nyújtottak az emberek számára.

A menedzsment mint sikertényező nem igényel túl sok magyarázatot. A menedzsment mozgatja a szálakat, szerepe a szövetkezet helyi társadalmi és gazdasági környezetbe való integrálása, alkalmazkodásának elősegítése (kellene, hogy legyen). Ehhez jó szándékon és tenni akaráson kívül többféle területen való jártasság és felkészültség szükséges. Fontos kiemelni az üzleti, vállalkozási és

a társadalmi célok összeegyeztethetőségét, illetve megvalósíthatóságát. Be kell látni, hogy gazdaságilag eredményes működés nélkül a kezdeményezés nem fenntartható.

Kezdetben nagy volt a lelkesedés, „Dóc mozgásba lendült”. A falu érdeklődve figyelte a kialakuló kezdeményezést, az alapító tagok nagy elánnal vettek részt a szövetkezet munkájában. Később, ahogy elmaradtak a gazdasági sikerek és a szereplők közötti konfliktusok miatt nőtt a feszültség, a lelkesedés hanyatlani kezdett. A szövetkezet fenntartásához szükség lenne további motivációra, ismét fel kellene kelteni a tagok és a falu közösségének érdeklődését és lelkesedését, annak érdekében, hogy közösen és együttműködve teremtsenek értéket. Ehhez szükség lenne a szövetkezet megújulására, amihez szemléletváltás és a működés új alapokra való helyezése elengedhetetlen.

Hogy ez sikerülhet-e, nem tudhatjuk, legfeljebb remélhetjük. Az azonban biztosnak tűnik, hogy a szövetkezeti identitás, illetve az azt meghatározó alapértékek és alapelvek szövetkezeti tagok, valamint a helyi társadalom általi mind szélesebb körű ismerete és elfogadása, valamint az azokkal való azonosulás fontos szempontként veendő figyelembe. Emellett szükség van kapacitásépítésre, a készségek és kompetenciák helyi szintű fejlesztésére, ami által a közösség, illetve a szociális szövetkezet képessé válhat különböző problémák innovatív megoldására. Előbbiek segítségével nagymértékben javítható, fejleszthető a közösség kezdeményező-, cselekvő- és érdekérvényesítő képessége, amelyek a sikeres lokalizáció előfeltételeit jelentik.

7. Összegzés

A globalizáció hatására hazánk vidéki térségeinek többségében kedvezőtlen irányú változások zajlottak le. Az egyik legjelentősebb kihívást a foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek csökkenése jelenti, ami a vidék eltartó és népességmegtartó képessége szempontjából kritikus. Ennek orvoslásában kulcsfontosságú szereppel bírnak a foglalkoztatási és szociális helyzet javítását célzó innovatív helyi kezdeményezések, amihez a szociális gazdaság megfelelő keretet biztosíthat.

E tekintetben kiemelendők a szövetkezetek sajátos típusát megtestesítő szociális szövetkezetek, mint a foglalkoztatási és szociális problémák kezelésére alkalmas eszközök. A szociális szövetkezetek olyan társadalmi vállalkozások, amelyek képesek integrálni a gazdasági, társadalmi és szociokulturális célokat; tevékenységüket és működésüket a szövetkezeti alapértékek és alapelvek által megszabott szövetkezeti identitás határozza meg. Ezen alapelvek és értékek, mint szociokulturális erőforrások társadalmi gyakorlatba való átültetése hozzájárul az egyes közösségek, illetve a társadalom viszonyainak, kapcsolatrendszerének megalapozásához és formálásához, ami a közösségek reagáló képességének, alkalmazkodóképességének előmozdítása révén elősegíti a helyi fejlődést.

A szociális szövetkezetek céljait, feladatait a helyi kulturális, szociális, gazdasági szükségletek határozzák meg, amelyek a vidék sajátosságait és fejlesztési igényeit figyelembe véve meglehetősen sokszínű tevékenységi kört hívhatnak

életre. Üzleti tevékenységet végző társadalmi vállalkozás lévén, működésük sikeressége és fenntarthatósága az alapértékek érvényesülése mellett eredményes üzleti működésük függvénye.

Esettanulmányunk rámutat arra, hogy a Bergendóc Szociális Szövetkezet többféle tevékenységet végzett 2013-as megalakulását követően, ugyanakkor nem volt képes kialakítani fenntartható működésének gazdasági bázisát. Ennek következményeként a szövetkezet válságba került, tevékenységeit jórészt szünetelteti, ma inkább csak vegetál. A sikertelenség okait megvizsgálva a következők állapíthatók meg: a szövetkezet alapításának nem kellő előkészítettsége és átgondolása (az üzleti ötlet nem megfelelő kidolgozása); hiányos és hibás tervezés (az üzleti modell helytelen, irreális kialakítása); közösségszervezési deficit (a szövetkezeti értékek és alapelvek érvényesülésének csorbulása, érték- és érdekközösség elmaradása); hiányos menedzsment ismeretek és képességek (nem kielégítő tervezési, szervezési és vezetési kompetenciák); csökkenő érdeklődés, motivációhiány (elégtelen kommunikáció, konfliktusok, kiábrándultság).

Irodalomjegyzék

- 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről. <https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1500105.KOR>. (2016.09.12.)
2006. évi X. törvény a szövetkezetekről. <https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600010.TV>. (2016.09.12.)
- Bak K., Réti M. (2013): A szövetkezetek szociál/foglalkoztatáspolitikában betöltött szerepéről, a nemzetközi és a magyar szövetkezeti jogalkotás irányairól. *Agrár- és Környezetjog*, 2013/15., 23–38.
- Bálint J., Juhász M. (2005): A vidék helyzete Magyarországon. In: Bálint J., Juhász M., Katonáné Kovács J., Nagy G. (szerk.): *Vidékfejlesztés, vidékfejlesztés intézményrendszere*. DE ATC AVK, Debrecen. 68–76.
- Biró Sz., Hamza E., Molnár A., Rác K., Székely E., Tóth K., Tóth O., Varga E. (2012): *A mezőgazdasági foglalkoztatás bővítésének lehetőségei vidéki térségeinkben*. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest.
- Bódi F., Böhm A. (2000): A sikeres és sikertelen településekről. In: Bódi F., Böhm A. (szerk.): *Sikeres helyi társadalmak Magyarországon*. Agroinform Kiadóház, Budapest. 7–32.
- Böszörményi J. (2007): A szociális szövetkezetek, mint a szociális gazdaság új szereplői. *Periodika*, 2007.10.20. <<http://adozasitanacsadas.hu/tagianyag/6209/a-szocialis-szovetkezetek-mint-a-szocialis-gazdasag-uj-szereploi>>. (2016.10.29.)
- Buday-Sántha A. (2009): Kérdőjelek a vidékfejlesztésben. VII. Nemzetközi Konferencia. Miskolc-Lillafüred, 2009. május 19–20. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc. 190–197.
- Czene Zs., Ritz J. (szerk.) (2010): *Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok*. Területfejlesztési Füzetek 2. VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Nonprofit Kft. Budapest.
- Csatári B. (2011): A magyar vidék és hálózata. Erdei Ferenc VI. Tudományos Konferencia. Kecskemét, 2011. augusztus 25–26. Kecskeméti Főiskola, Kertészeti Főiskolai Kar, Kecskemét. 23–26.
- Frey M. (2007): A szociális gazdaság fogalma. In: Frey M. (szerk.): *Szociális gazdaság kézikönyv*. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest. 19–23.
- G. Fekete É. (2013): *Integrált vidékfejlesztés*. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc.
- G. Fekete É. (2014): A szociális és szolidáris gazdaság csirái a magyarországi vidéki térségekben. *DETUROPE: Central European Journal of Tourism and Regional Development*, 6:(3), 70–84.

- G. Fekete É., Lipták K. (2014): Közfoglalkoztatásból szociális szövetkezet? In: Lukovics M., Zuti B. (szerk.): *A területi fejlődés dilemmái*. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged. 123–142.
- G. Fekete É., Solymári G. (2004): A szociális gazdaság kiépítésének esélye és feltételei az Észak-magyarországi régióban. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 1:(2), 32–78.
- Hortobágyi A. (2011): Szociális szövetkezetek a vidékfejlesztésben. *Kertgazdaság*, 43:(1), 74–83.
- ICA: International Co-operative Alliance (2015): *Guidance Notes to the Co-operative Principles*. <http://www.szovetkezetiututato.hu/szovetkezeti_identitas.php>. (2016.11.05.)
- Karácsony M. (2003): Aktuális-e a szövetkezés gondolata? *Eszmélet*, 15:(57), 136–144.
- Kassai, Zs., Molnár, M. (2016): The social characteristics of successful rural settlements in Hungary. In: Jedynek, W., Kinal, J. (eds.): *Society – Modernity – Change: Selected issues from Central Europe*. University of Rzeszów Institute of Sociology, Rzeszów. 82–92.
- Kígyóssy G., Czene Zs. (2012): Lehetőségeink a helyi gazdaságfejlesztésre. *Falu Város Régió*, 2012/1–2., 5–10.
- Kis K. (2006a): *Videkfejlesztés és a vidékgazdaság*. Szegedi Tudományegyetem MGK, Hódmezővásárhely.
- Kis K. (2006b): A társadalmi tőke, mint a társadalmi és gazdasági folyamatokat befolyásoló erőforrás. *Agrártudományi Közlemények*, 2006/20. (Különszám), 69–73.
- Kis K. (2014): Vidékgazdaság, kultúra, lokalizáció: eltérő válaszok és fejlődési differenciák. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok*, 9:(1–2), 9–28.
- Kis K., Pesti K. (2015): Szegedi élelmiszeripari hungarikumok helyzete, lehetőségei a globalizáció és a lokalizáció kölcsönhatásában: eredet, hagyomány és minőség szögediesen. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok*, 10:(2), 9–34.
- Kis K., Tóth A. (2016): Az ökoturizmus helyi rendszerének vizsgálata Poroszlón, különös tekintettel a Tisza-tavi Ökocentrum helyi gazdaságfejlesztési szerepének értékelésére. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 13:(1), 73–91.
- Kovács K. (2012): Rescuing a small village school in the context of rural change in Hungary. *Journal of Rural Studies*, 28:(2), 108–117.
- KSH (2016): Dóc. Magyarország Helységnevtára. Központi Statisztikai Hivatal. <http://www.ksh.hu/apps/hnr.telepules?p_lang=HU&p_id=30535>. (2016.11.05.)
- Lele F. (2000): *Dóc története és monográfiája*. Dóc Község Önkormányzata, Dóc.
- Marini, M. B., Mooney, P. H. (2006): Rural Economies (Chapter 6). In: Cloke, P., Marsden, T., Mooney, P. (eds.). *The Handbook of Rural Studies*. SAGE Publications, London. 91–103.
- Nagyné Varga I., Soltész A. (2015): *Szociális szövetkezetek kialakítása, működtetése – ismeretterjesztő anyag*. Jász-Nagykun-Szolnok Megye Esély Szociális Közalapítványa. <http://www.segelyszervezet.hu/sites/default/files/knowledge-docs/szocialis_szovetkezetek.pdf>. (2016.09.12.)
- Németh L. (2010): *Mi a szociális szövetkezet?* Szociális Szövetkezetek Országos Szövetsége (SzoSzöv). <<http://szoszov.hu/nemeth-laszlo-mi-a-szocialis-szovetkezet>>. (2016.09.12.)
- Németh L. (2013): *Szociális szövetkezet meghatározása*. Szociális Szövetkezetek Országos Szövetsége (SzoSzöv). <<http://szoszov.hu/nemeth-laszlo-mi-a-szocialis-szovetkezet>>. (2016.09.12.)
- Németh L. (2016): A szociális szövetkezetek 5 százalékában lehet szó ügyeskedésről. In: Csejk M. *Világ gazdaság Online*, 2016. október. 22. (2016.10.22., 09:09; Csejk Miklós). <<http://www.vg.hu/vallalatok/a-szocialis-szovetkezetek-5-szazalekaban-lehet-szo-ugyeskedesrol-477027>>. (2016.12.03.)
- OFA: Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (2011): *Módszertani kézikönyv: Szociális szövetkezetek az alakulástól a fenntartható működésig*. OFA Hálózat.
- Oláh J., Pakurár M. (2011): A foglalkoztatás tendenciája az EU-27 különböző fejlettségű régióiban. *Munkaügyi Szemle – Munkaügyi Szemle Stúdium*, 2011 március, 1–7. <http://www.munkaugyiszemle.hu/sites/default/files/olah_pakurar.pdf>. (2016.11.05.)

- Pakurár, M., Oláh, J., Nábrádi, A. (2012): New Sources of Employment to Promote the Wealth-Generating Capacity of Rural Communities. *APSTRACT – Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 6:(3–4), 15–21.
- Petheő A. (2008) Szociális szövetkezet, avagy visszatérés a gyökerekhez. *Közgazdász Fórum*, 2008/1., 41–48.
- Petheő A. I., Györi Zs., Németh B., Fekete N., Simon F. (2010): *A szociális szövetkezetek működési modelljének kidolgozása a foglalkoztatás elősegítése érdekében*. Budapesti Vállalkozásfejlesztési Kutató Intézet, Budapest.
- Puusa, A., Mönkkönen, K., Varis, A. (2013): Mission lost? Dilemmatic dual nature of co-operatives. *Journal of Co-operative Organization and Management*, 1:(1), 6–14.
- Ritter K., Kassai Zs. (2014): Szociális gazdálkodás mint a globális kihívásokra adható lokális válasz. 11th Annual International Conference on Economics and Business. Csíkszereda, 2014. május 16–17. Sapientia Hungarian University of Transylvania, Csíkszereda. 124–136.
- Sulinet, Címtár (é.n.): Megyék és települések címerei: Dóc. <http://www.sulinet.hu/cimertar/?lang=en&selected_megye=csongrad&selected_telepules=Do c>. (2016.11.05.)
- Szabó G. G. (2005): A szövetkezeti identitás – egy dinamikus megközelítés a szövetkezetek fejlődésének gazdasági nézőpontú elemzésére. *Közgazdasági Szemle*, 52:(1), 81–92.
- Székely A. (2013): Regionális multiplikáció a szegedi Árkád példáján. In: Rechnitzer J.–Somlyódy P. E.–Kovács G. (szerk): *A hely szelleme – a területi fejlesztések lokális dimenziói*. Széchenyi István Egyetem, Győr. 565–573.
- Szörényiné K. I. (2005): A fenntartható fejlődés stratégiai elemei a rurális térségekben. *Tér és Társadalom*, 19:(3–4), 111–137.
- SZÖVKUT: Szövetkezeti Kutató Intézet (é.n.): *Szövetkezeti identitás*. <<http://ica.coop/sites/default/files/attachments/Guidance%20Notes%20EN.pdf>>. (2016.11.05.)
- Terluin, I. J. (2003): Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories. *Journal of Rural Studies*, 19:(3), 327–344.
- Tóth E., Ludvig K., Márkus P. (2009): *A vidéki megélhetés jellemzői és tipikus modelljei a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben*. Agrárgazdasági Tanulmányok 2009/4. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest.